

## EL VOCALISME TÒNIC EN EL PARLAR DE LA PLANA DE VIC

per Carme VILÀ I COMAJOAN

1. En el present article descriuré i comentaré els mots més importants en què el parlar de la Plana de Vic realitza vocals tòniques diferents de les de la resta del subdialecte barceloní, segons vam poder comprovar a partir d'una enquesta dialectal el 1984<sup>1</sup>.

### 2. Distribució d' [é] i d' [é]:

2.1. La distribució d' [é] i d' [é] en el parlar de la Plana és, en general, igual que en barceloní (exceptuant el parlar de Girona i rodalies). Les 22 paraules de l'enquesta que contenen *e* tònica van ser triades en funció d'una alternança entre [é] i [é] observada prèviament. Podríem dividir els mots que formaven aquest apartat de l'enquesta en tres grups: 3a. persona singular del present d'indicatiu del verb *ser* (= 3 PI *ser*), mots poc usats (cultes o no) i mots molt usats.

---

1. Aquest treball dialectològic de camp va ser realitzat per Josep Arboix, Sílvia Caballera, Maria Sala i l'autora d'aquest article. Seguidament exposarem sintèticament la metodologia i qüestions tècniques de l'enquesta. Els enquestadors van ser les mateixes persones que vam realitzar el treball d'interpretació; en ser nosaltres habitants de la zona que estudiàvem, les qüestions formulades ja apuntaven directament a allò que ens interessava i podíem controlar possibles ultracorreccions. Vam recórrer a la transcripció fonètica directa. Vam utilitzar un únic qüestionari format per 416 qüestions; a part, vam recórrer també a la conversa dirigida fins a dibuixos i fotografies, passant per preguntes indirectes i deformació fonètica intencionada. Per altra banda, anàvem alternant les diferents parts del qüestionari (fonètica, morfologia, sintaxi i lèxic) a fi que l'informador no s'adonés de l'aspecte que tractàvem. El nombre d'informadors que van contestar tot el qüestionari va ser de vuit, de les poblacions següents: Vic (d'on eren tres informadors), Manlleu, Sant Hipòlit, Tona, Roda i Torelló. La tria de localitats ens va semblar prou representativa en viure-hi el 67,4% de la població total de la Plana. L'edat dels informadors oscil·lava entre 50 i 65 anys. En tots els casos es tractava de persones que havien nascut, viscut i treballat sempre a la mateixa població i els pares de les quals havien nascut i viscut sempre a la Plana. Cap informador no havia rebut classes de català (per tant, no hi podia haver influències de la normativa). Cap infor-

2.2. De la 3 PI *ser* vam poder constatar cinc pronúncies diferents a la Plana de Vic, a través de les enquestes, de conversa dirigida i de l'experiència tant personal com d'altres persones de la Plana: [és], [és], [əs], [é] i [é].

Les formes [és] i [és] són les dues d'ús més freqüent i es poden trobar en qualsevol context d'aparició d'aquesta forma verbal. Cada parlant sol usar o bé una o bé l'altra forma (predomina estadísticament la forma [és] –cinc resultats a l'enquesta– sobre la forma [és] –dos resultats–), tot i que sembla que hi ha parlants que les utilitzen totes dues indistintament (!), com un informador de l'enquesta esmentada.

L'aparició de la forma àtona [əs]<sup>2</sup> (o potser, a vegades, d'una forma àtona que conserva, però, el timbre de la forma tònica: [es]) sí que depèn del context i és utilitzada per molts parlants, sobretot en una conversa ràpida i poc acurada. Vam observar que aquesta forma àtona s'utilitza (a part de les expressions com «és clar», que s'interpreten com un sol mot) en el context següent (optativament): quan la paraula anterior acaba en vocal tònica i no hi ha pausa entre aquesta paraula i la forma verbal *és*, sempre que tingui funció copulativa. Sabem que es tracta d'una forma àtona ja que la vocal de la forma verbal s'elideix, com per exemple en expressions del tipus: «això és senzill», [ə{ɔ̃,ssanzɪl}]; «algú és culpable», [alyú,skulpábla]... Aquesta realització àtona d'*és* es produeix també normalment en la resta del barceloní; la comentem només per donar compte de totes les realitzacions d'aquesta forma verbal en el parlar de la Plana.

Les pronúncies [é]<sup>3</sup> i [é] (sense [-s]) –estadísticament es donen molts més casos d'[é] que d'[é] com ho demostren els resultats de l'enquesta esmentada, en què no vam obtenir cap forma [é], ni tan sols per part dels informadors que feien [és]– també depenen del context. El context d'aparició, també optativa, d'[é] (o d'[é]) no sembla tan clar com en el cas d'[əs]. Sembla que pot aparèixer [é] en oracions interrogatives directes (però només quan l'element [+ QU] és *on*, *qui*, *quant* i *quan* i no quan és *què* i *per què*): «on és aquest noi?», [ɔ̃n(t)ə(ə)kətnɔ̃j]; «qui és vostè?», [kiəbusté]; «quan és la festa?», [Kò̃nələfəsta] o [kwənələfəsta]... També apareix [é] en oracions negatives, sobretot si la forma verbal queda al final d'oració: més sovint, per exemple, a «no ho és», [nòwé] que a «no és gaire alt», [nòè-gàjr(ə)ál].

Seguidament intentarem d'explicar l'origen d'aquestes cinc realitzacions diferents d'*és* en el parlar de la Plana.

La forma més normal i que pot aparèixer en qualsevol context, [és], és el resultat de l'evolució d'EST (3 PI del verb\* ÈSSERE del llatí vulgar, procedent del verb ÈSSE del llatí clàssic).

---

mador no tenia tampoc cap deficiència articulatòria que impedís o modifiqués la realització d'un so determinat. Vam procurar que hi hagués una alternança de medi rural (3 informadors) i medi urbà (5 informadors) i entre homes (5 informadors) i dones (3 informadors). El predomini d'homes va venir determinat pel qüestionari de lèxic, format per mots que més fàcilment podia conèixer un home que una dona.

2. L'existència d'una realització àtona del verb *ser* en la forma menys marcada (la 3a. persona del singular del present d'indicatiu) no sorprèn, ja que també existeixen realitzacions àtones del verb *haver* i en formes més marcades.

3. La variant [é] és l'única que esmenta A. M. Badia a la seva *Gramàtica històrica*.

La forma [és] podria explicar-se a partir de la forma àtona ([és]>[as]>[és]).

La forma àtona deu ser deguda a la funció copulativa, de mer nexa entre subjecte i verb (com les formes àtones del verb *haver* són degudes a la funció d'auxiliar d'aquest verb).

Quant a les formes sense [-s], si les trobéssim en qualsevol context fonològic i sintàctic i no fossin recents es podrien explicar diacrònicament per l'intent de diferenciar entre la 2a. i la 3a. persones singulars del PI de *ser*, les quals etimològicament haguessin hagut de confluir<sup>4</sup>. Com és conegut, tant ES (2a. persona) com EST (3a. persona) del llatí vulgar haguessin hagut d'evolucionar cap al mateix resultat, [és]. En coincidir les formes de 2a. i 3a. persones del singular, la [-s] s'hagués pogut identificar amb el morfema de 2a. persona del singular i s'hagués pogut «regularitzar» la 3a. persona amb la forma sense [-s] (menys *ser*, la resta de verbs fan la 2a. persona del singular exactament igual que la 3a. del singular en el present d'indicatiu *-tenir* i *-venir* poden considerar-se «irregularitats» amb inserció d'una [ə] epentètica en els casos pertinents). Aquest procés hauria pogut ocórrer paral·lelament al procés més general de diferenciació entre les formes de 2a. i 3a. persones del singular: canvi de ES per ESTIS, que ha evolucionat fins a [éts].

2.3. Quant als mots poc usats, no vam observar gaire alternança [é]/[é] en un mateix mot. Vam obtenir la totalitat de respostes amb [é] a *lleï* i, amb [é] a *gèp*, *llépol* i *bec*. A l'enquesta, hi figuraven dos mots, *sistema* i *tema*, que es podrien considerar mots cultes. *Sistema* no va ser pronunciat per cap informador amb [é], que és la pronúncia que prescriu la normativa; *tema* va ser pronunciat per cinc informadors amb [é] –alguns creien que pronunciat amb [é] era un castellanisme– i només per tres, amb [é].

Segons el *DCVB* (= *Diccionari Català-Valencià-Balear*, d'A. M. Alcover i F. de B. Moll) *lleï* es pronuncia amb [é] a Barcelona i amb [é] a Vic –tal com vam poder comprovar– i a Girona. En general, davant aquesta [j] procedent de –G– llatina ([láj]) LÈGE es manté la *e* tancada sense obrir-se a diferència del que passa a *lleï* en el parlar de la Plana. Tanmateix, aquella tendència al manteniment d'[é] no devia ser tan general ja que a Mallorca –segons el *DCVB*– es pronuncia amb [á], la qual cosa demostra que en temps de la conquesta de l'illa alguns parlants pronunciaven [á], pas anterior a l'obertura en [é]. No caldria explicar la pronúncia [láj] com una excepció de l'obertura de la È: la È de LÈGE s'hagués pogut obrir com totes les es tancades del llatí i posteriorment, en algunes zones del domini, s'hagués pogut tornar a tancar per influència de la [j] posterior. El més sorprenent del parlar de la Plana de Vic és que mentre es pronuncia *lleï* amb [é], *rei* (que és un cas similar) es pronuncia amb [é]. A Barcelona ambdós mots es pronuncien amb [é] i a Girona, amb [é]. Aquest comportament diferent pel que

4. Com és conegut aquesta confluència es va resoldre de dues maneres: a) Prenent per a la 2a. persona del singular la forma ESTIS (que era la 2a. del plural) i creant la forma SUMUS per a la 2a. del plural (analògica amb la 1a. del plural, SUMUS). Així ESTIS va esdevenir [éts] i es va distingir de la 3a. del singular. b) Prenent la forma ERIS per a la 2a. persona del singular que ha esdevingut exactament igual que la forma de 2a. persona del singular de l'imperfet: [éras].

fa a *lle*i i *rei* no es pot explicar articuladòriament ja que en tot cas el resultat pre-dictible seria l'invers: com se sap, la [λ] més aviat tendeix a tancar la vocal que la segueix i la [f], a obrir-la.

*Gep* és pronunciat amb [é] a la Plana, d'acord amb l'evolució normal d'aquest mot. Encara que provinguí del llatí *GĬBBU* no es va produir obertura de la [é] com en tots els mots començats per [3].

*Llépol* és un derivat postverbal molt arcaic del verb que ha evolucionat fins a *llepar*, d'origen incert, potser pre-romà, segons el *DECLC* (= *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, de J. Coromines) i es pronuncia arreu amb [é], així com les formes rizotòniques de *llepar*.

*Bec* prové del cèltic *BECCUS* i segons el *DECLC* i el *DCVB* a tot el domini lingüístic es pronuncia amb [é].

Quant a *tema* i *sistema*, les pronúncies obtingudes amb [é] es podrien explicar sincrònicament, ja que a part de *crema* (i *sistema* i *tema* per a alguns parlants) tots els mots plans acabats en *-ema* presenten [é]. També pot afavorir la pronúncia amb [é] el fet que molts parlants considerin que la pronúncia amb [é] és un castellanisme.

2.4. Quant als mots molt usats, hi ha poca alternança [é]/[é] en un mateix mot. Van ser pronunciats unànimament amb [é]: *llengua*, *estrella*, *diferència*, *res*, *ple* i *pebre*, i unànimament amb [é]: *ser*, *ell* (*ella*), *bèstia*, *interès*, *sega* (de *segar*) i *desa* (de *desar*). A *llenya* només vam obtenir una pronúncia amb [é] enfront de set amb [é] i a *paciència* només una amb [é] enfront de set amb [é]. S'ha d'assenyalar que aquestes pronúncies diferents van ser realitzades pel mateix informador i, per tant, pot tractar-se d'una pronúncia particular –no representativa, doncs, del parlar general de la Plana de Vic– causada per influències d'altres parlars (per exemple el de Girona).

*Llengua* es pronuncia generalment amb [é] a la Plana tot i que prové de *LĬNGŬA* i *Ĭ* del llatí davant un grup nasal i oclusiva velar esdevé [é] sense obrir-se. La [é] no pot explicar-se articuladòriament ja que en precedir-la [λ] més aviat esperaríem que fos [é]. A Girona també es pronuncia amb [é], segons el *DCVB*. Potser a les zones on es pronuncia amb [é] la *Ĭ* de *LĬNGŬA* va evolucionar normalment (*Ĭ*→[é]→[é]→[é]).

*Estrella* és un castellanisme no conegut abans del 1800, segons Coromines.<sup>5</sup> *STĚLLA* del llatí clàssic degué esdevenir *\*STELA* en el llatí vulgar ja que va evolucionar fins a [æstél] i [æstéla], i no [æstèla]. A la Plana de Vic tot i que *estel* és conegut s'utilitza *estrella*. Al *DCVB* consta tant la pronúncia amb [é] com amb [é] per a *estrella* al dialecte oriental. La pronúncia amb [é] de la Plana de Vic podria ser analògica amb la d'*estel*; una pronúncia amb [é] podria explicar-se pel fet de ser un castellanisme.

Vam incloure *diferència* i *paciència* al qüestionari per comprovar que el sufix *-ĚNTIA* del llatí ha esdevingut [-énsia] –d'acord amb l'etimologia i l'evolució normal d'aquest sufix en la major part del dialecte oriental– i no [-énsia] com a Giro-

5. Quan citem Coromines sense especificar l'obra en concret ens referim al *DECLC*.

na. En el cas de *paciència* vam obtenir un resultat que no es pot considerar representatiu.

*Res* prové del nominatiu del mot llatí *RĒS*. Per tant, la pronúncia amb [é] és el resultat normal de l'evolució d'Ē. A la Plana de Vic conviuen dues formes d'aquesta paraula –ambdues amb [é]: [rés], procedent del nominatiu i [fés], procedent de l'acusatiu<sup>6</sup>.

Tant *ple* com *pebre*, pronunciats amb [é], constitueixen les evolucions lògiques a partir dels ètims respectius: *PLĒNU* i *PIPERĒ*.

*Ser* és una «transformació o metaplasme de l'antic i clàssic *ēsser* per analogia amb *fer* (a través del futur: *serà*, *farà*, el condicional: *seria*, *faria* i el gerundi: *sent*, *fent*)»<sup>7</sup>, segons Coromines. *Ēsser* prové d'\*ĒSSERE del llatí vulgar, que procedeix d'ĒSSE del llatí clàssic. Contràriament al que testimonia el *DCVB* a la Plana de Vic es diu *ser*, [sé], i no *ēsser*.

Els pronoms personals forts *ell*, *ella* tenen una evolució regular. Provenen d'ĪLE, ĪLLA (en la seva evolució tònica, ja que en l'evolució àtona han esdevingut els articles *el*, *la*). La Ī no esdevé [é] a causa de la palatal posterior, tot i que per exemple a Girona sí que s'ha obert.

*Bèstia* a la Plana es pronuncia amb [é] –a diferència de la pronúncia normativa evidenciada per l'accent gràfic. La pronúncia [béstia] amb [é] podria deure's a tres causes: a) que la Ē del llatí (de *BĒSTIA*) no s'hagués obert mai cap a [é] per la influència de la [j] –molt tancada; b) que la Ē no s'hagués obert mai perquè el mot és un semicultisme, i c) que la Ē del llatí s'hagués obert cap a [é] però s'hagués tancat posteriorment per influència de la [j] (o de la [i], depèn dels parlants). Aquesta darrera hipòtesi vindria confirmada pel fet que a moltes zones del domini lingüístic la [é] s'ha tancat encara més, fins a [í] (*bístia* –paral·lel a *sípia*, per exemple), ja que la [é] no pot tancar-se fins a [í] sense passar per una etapa de [é].

A *interès* també trobem una pronúncia a la Plana diferent de la normativa (i diferent, també, de la pronúncia d'altres zones del barceloní). Les formes rizotòniques del verb *interessar*, i d'acord amb l'etimologia ja que és un derivat del verb que evolucionà fins a *ēsser*, com tots els altres verbs les formes rizotòniques dels quals tenen l'esquema fonològic /...C 'sa / ([sésa], [kunfésa], [ingrésa], [pruyrésa], [bésa]...) es pronuncien amb [é] i no amb [é]; la [é] d'*interès* podria explicar-se a partir de la [é] de les formes rizotòniques d'*interessar*.

Tant *sega* com *desa* es pronuncien amb [é] a la Plana tot i que a *desa* esperaríem una [é] d'acord amb la seva etimologia (*DĒNSAT*); la [é] de *desa* podria ser analògica amb la d'altres formes verbals.

La [é] de *llenya* està d'acord amb l'evolució normal de la Ī de *LĪGNA*. La no obertura d'aquesta Ī s'explica perquè va precedida d'una palatal. A la Plana de

6. La forma [fés] no és acceptada per la normativa tot i que és la que està més d'acord amb l'evolució general del lèxic català (dels mots declinables es va prendre la forma d'acusatiu).

7. En el cas del parlar de la Plana de Vic s'hi podria afegir l'analogia també en els participis: [sét], [fét].

Vic sembla que hi hagi una tendència inversa (a obrir les vocals després de [λ]), tendència que potser no hauria afectat a *llenya* (a diferència de [λɛj] i [λɛŋg(w)ɔ]), tractats abans) perquè a més d'anar precedida d'una palatal també en va seguida.

### 3. Alternances [é] / [á] i [é] / [á]

3.1. La majoria d'alternances d'aquest tipus es produeixen en les formes rizo-tòniques dels verbs següents: *jaure/jeure*, *llençar/llançar*, *arrencar/arrancar*, *nedar/nadar*, *tencar/tancar*, *quebre/cabre*, *caber* (en primer terme la forma més usada a la Plana i en segon terme, la menys usada). Les formes d'aquests verbs que no estan d'acord amb l'etimologia s'expliquen per analogia. No es produeixen alternances, en canvi, a la Plana en els verbs següents: *treure*, *recar*, *saber*, *pèixer* i *nèixer*. Creiem que és un error considerar certes formes verbals ([náðu], per exemple) com un castellanisme només perquè no són acceptades per la normativa i perquè coincideixen amb les formes del castellà, ja que el procés que les ha produït pot ser el mateix, analògic, que altres (per exemple, [ténku]) que no coincideixen amb les del castellà. El tractament que ha donat la normativa a aquestes formes alternants ha estat divers (acceptació de les dues formes, com en el cas de *jaure/jeure*, amb idèntic significat; acceptació de les dues formes, com en el cas de *llençar/llançar*, amb significants semblants però no iguals, i acceptació d'una sola forma, en la majoria de casos).

3.2. No vam trobar més alternances entre [é], [ê] i [á] en el parlar de la Plana de Vic (a part de les dels verbs) que en el mot *rèneg* (paparra inflada de xuclar sang). Pel que fa a aquest mot vam obtenir a l'enquesta quatre pronúncies amb [á] i només dues pronúncies amb [ê], d'acord amb l'etimologia i la grafia normativa del mot; hi hagué dos informadors que el desconeixien. El DCVB només transcriu formes amb [ê]. *Rèneg* sembla que prové del llatí RĪCĪNU, que tenia el mateix significat que en català. La forma amb [á] es podria explicar per un encreuament amb el mot llatí RĀNULA (diminutiu de RANA, granota) que ha evolucionat fins a *rànua* (i també *rànova* i *rànula*) i que designa una malaltia bucal: l'encreuament s'hauria pogut produir pel fet que els rènegs popularment s'utilitzaven per guarir les hemorràgies de la boca. També podria explicar-se la [á] de «ràneg» per analogia amb *ànec*.

### 4. Distribució de [ɔ] / [ó]

4.1. La distribució de [ɔ] / [ó] en el parlar de la Plana de Vic és, en general, similar a la resta del barceloní (sense incloure-hi el gironí). Els 40 mots amb *o* tònica que vam incloure en el nostre qüestionari potser són els més susceptibles d'alternança entre [ɔ] i [ó]. La llista del qüestionari era, per altra banda, una refosa de la que ofereix Coromines<sup>8</sup> de mots que etimològicament haurien de presentar [ó] i en alguns casos i en determinades zones del domini presenten [ó]. Nosaltres vam suprimir d'aquella llista algun mot que no s'usa a la Plana de Vic (com per exemple *mòller*) i la vam ampliar amb altres mots susceptibles d'alternança [ɔ] / [ó] (com per exemple *fórmula*) i amb mots que etimològicament haurien de tenir [ɔ] i en canvi presenten [ó] a la Plana (com per exemple *bota*, calçat).

8. A «Canvi d'o tancada inicial en o oberta» dins *Lleures i converses d'un filòleg*, Club Editor, Barcelona, 1974<sup>2</sup>, pp. 189-195.

En resum, vam obtenir els resultats següents:

a) Totes les respostes amb [ó] : [bót] (en tots els seus significats), [bódas], [óla], [fódga] (només tres informadors coneixien aquest mot), [fariyóla] (un informador pronunciava aquest mot amb [ó], però amb menys freqüència), [bótə] (en els dos significats) i [kóm], abeuradora, (hi va haver cinc casos de desconexença del mot).

b) Més respostes amb [ó] que amb [ó]: *plor* i *plora* (set amb [ó] i una amb [ó]; no va ser el mateix informador qui va fer l'única resposta amb [ó] a cada cas), *tórtura* i *coure*, metall, (sis respostes amb [ó] i dues amb [ó]), *do* (cinc respostes amb [ó], dues amb [ó] i una amb alternança) i *volva* (quatre respostes amb [ó], dues amb [ó] i dos casos de desconexença del mot).

c) Totes les respostes amb [ó]: [nóm], [kóm] (adverbi i conjunció), [prów], [gót], [sól] (en els dos significats que proposàvem), [rót], [bót], [mól], [sóstra], [kódul] (hi va haver dos casos de desconexença del mot), [póndra], [óra], [bóra], [bóla], [króstə], [móla], [bója], [sóka], [óliβə] i [fórmula].

d) Més respostes amb [ó] que amb [ó]: *flor*, *orla*, *brossa* (set respostes amb [ó] i una amb [ó]) i *soga* (cinc respostes amb [ó] i una amb [ó]).

e) Hi hagué un únic cas de quatre respostes amb [ó] i quatre amb [ó]: *brosta*.

4.2. Coromines, en l'article citat abans, en alguns casos precisa els llocs on ha escoltat una determinada pronúncia, o bé [ó] o bé [ó]; aquestes especificacions, però, són parcials. Si féssim una classificació dels resultats que vam obtenir i els comparéssim amb els que dona Coromines per a les ciutats de Barcelona i Girona, obtindríem el resultat següent: quan a Girona i a Barcelona un determinat mot es pronuncia amb [ó], s'hi pronuncia també a la Plana de Vic (és el cas de *nom*, *crosta*, *boira*, *got* i *vora*); hi ha mots que a la Plana es pronuncien amb [ó] (majoritàriament) com a Barcelona i no amb [ó] com a Girona (és el cas de *sol*, *sostre*, *hora* i *flor*); hi ha mots que a la Plana es pronuncien amb [ó] com a Girona i no amb [ó] com a Barcelona (és el cas d'*olla*, *coure*, *plor* i *plora*). D'aquestes observacions podríem treure la conclusió que aquesta tendència a obrir les *os* tancades inicials és més forta a Barcelona que a Girona i que la Plana de Vic està en una situació intermèdia. Tanmateix, sembla que a Girona i sobretot a Figueres, Olot i rodalies molts parlants no diferenciaven entre [ó] i [ó] i fan una única *o* tònica mitja (no tan sols en el cas de vocal inicial, sinó en qualsevol *o* tònica)<sup>9</sup>. Es pot seguir mantenint, però, que Barcelona és capdavantera en aquesta tendència a obrir les *os* inicials i que a la Plana es constata aquesta tendència en mots que a Barcelona ja es pronuncien majoritàriament amb [ó], com seria el cas de *flor*. En aquest mot sembla que s'està produint aquell canvi a la Plana com s'evidencia pel resultat del qüestionari (els altres mots dels quals vam obtenir doble resultat són molt menys usats que *flor* i potser el doble resultat és degut més al desconeixement parcial del mot que no pas que es tracti de casos que estiguin sofrint el canvi [ó] > [ó]). En resum, coincidim amb les conclusions a què arriba Coromines en

9. Hem comprovat aquest fenomen experimentalment, comparant els primers i segons formants d'*os* tòniques pronunciades per parlants de Barcelona, per una banda, i de Girona, Figueres i Olot, per l'altra.

l'article citat sobre aquest tema tot i que creiem que haurien de ser provisionals (entre altres coses perquè el canvi [ó] > [ɔ] inicial encara s'està produint actualment).

4.3. Passem a comentar seguidament els resultats en els altres mots. *Bot*, salt, és un derivat postverbal del verb *botar* i va ser unànimament pronunciat amb [ó] pels vuit informadors. La pronúncia [ó] (també en les formes rizotòniques del verb, que no figuren al qüestionari) està d'acord amb la seva etimologia (tant si prové del francès antic «boter» –provinent del fràncic \*BÖTAN–, com sosté Coromines, com si prové d'un verb \*BÜTTARE del llatí vulgar, derivat de BÜTTIS, bóta, com sosté H. Meier –citat al DCVB). *Bot*, cuiro, que va ser pronunciat amb [ó] pels sis informadors que coneixien el mot, prové de BÜTTIS (que ha esdevingut *bóta* i *bot* en seria un derivat) i per tant la pronúncia amb [ó] està d'acord amb l'etimologia d'aquest mot. Coromines sosté que *bot*, peix, «sembla ser un ús figurat» de *bot*, cuir, «a causa de la consistència coriàcia de la seva pell (...) que junt amb la seva figura arrodonida (...) el feien comparable a un objecte de cuir de forma bombada». Coromines cita el DCVB: «AlcM diu que a Blanes fan pilotes de la seva pell per jugar» sense continuar, com fa el DCVB, «perquè bota molt». Per tant, Coromines «amaga» el que podria ser un altre ús figurat de *bot*, peix, a partir del verb «botar» (origen) que el DCVB proposa implícitament explicant aquest ús que es fa a Blanes del bot, peix). Tant si l'origen de *bot*, peix, és un com l'altre, la pronúncia amb [ó] és l'esperada per l'etimologia. També tots els informadors van pronunciar amb [ó], *vot* (en els dos usos diferents, tot i que l'origen és el mateix). El DCVB només transcriu pronúncies amb [ɔ] ([q], que és la pronúncia de la Plana. *Bóta*, recipient, fou pronunciat amb [ó] per tots els informadors, pronúncia esperable per l'origen del mot. També *bota*, calçat, fou pronunciat amb [ó], tot i que al DCVB només constata pronúncies amb [ɔ] per al dialecte oriental. Segons el DCVB les pronúncies amb [ó] només es donen a Mallorca i a Menorca. L'origen d'aquest mot és obscur (Coromines no en proposa cap i el DCVB proposa el germanisme \*BÜTT com a un possible ètim). Coromines critica el DCVB perquè no té en compte que a València i al dialecte occidental aquest mot també es pronuncia amb [ó], però afirma que es pronuncia amb [ɔ] a tot el central (aquesta afirmació es contradiu amb el resultat de la nostra enquesta, on no vam obtenir cap pronúncia amb [ɔ]). La pronúncia amb [ó] podria ser deguda a castellanisme o potser a la confusió amb *bóta*, recipient.

Les pronúncies amb [ɔ] a *fórmula* i *tórtora* (totes amb [ɔ] en el primer mot i només una en el segon, a la nostra enquesta) podrien explicar-se sincrònicament ja que la majoria de mots esdrúixols tenen [ɔ] i no [ó]. En el cas de *fórmula*, en tractar-se d'un mot culte, la pronúncia amb [ɔ] es veuria afavorida pel fet que amb [ó] sembla un castellanisme. També podria tractar-se d'un exemple d'obertura de [ó] inicial; Coromines, però, no inclou aquest mot en la seva llista.

*Com*, abeuradora, fou pronunciat amb [ó] per dos informadors (la resta, desconeixien el mot) d'acord amb l'evolució normal de l'ètim cèltic CŪMBOS.

## 5. Alternances [ɔ] / [ú] i [ó] / [ú]

5.1. Per comprovar aquestes alternances vam incloure al qüestionari sis mots la pronúncia d'alguns dels quals no creiem que es pugui explicar (almenys defini-

tivament i exclusiva) per influència del castellà: *corba*, *estoig*, *ploma*, *omplir* (en formes rizotòniques), *engualdrop* (no figura en cap diccionari actual, ni tan sols en el DCVB; es pot extreure la forma gràfica a partir del verb *engualdropar*, que apareix al DCVB i al DECLC) i *oncle*.

5.2. La pronúncia [Kũrβa] per *corba* (tots els informadors el van pronunciar amb [ú]) pot tractar-se d'un castellanisme, ja que deu ser un mot d'introducció recent a la Plana de Vic, i amb el sentit de «corba de carretera», el sentit més habitual, s'utilitza *revolt*, i per tant, *corba* és poc usat. També podria explicar-se la [ú] de *corba* si es prenguéssim com un cultisme en tots els seus significats i no només com a terme geomètric (tot i que amb aquest últim significat se sol considerar un cultisme no s'admet la grafia *curva* que només s'admet en derivats que són cultismes).

Quant a *estoig* (pronunciat unànimament [əstútʃ] pels informadors) a part d'un castellanisme pot tractar-se d'un provençalisme (per això en textos medievals apareix més freqüentment amb *u* que amb *o*) o fins i tot d'una influència del rossellonès (que també presenta [ú]). Una pronúncia amb [ú] (tant procedent del castellà com no) d'aquest mot hagués estat de fàcil assimilació a la Plana ja que no s'utilitza, almenys actualment, el verb *estotjar* –antigament *estojar*– del qual sembla que *estoig* és un derivat (si aquest verb s'utilitzés llavors *estoig* potser no es pronunciaria amb [ú] per influència de les formes rizotòniques del verb). Quant al plural, hi ha parlants que el fan amb l'africada sorda però també n'hi ha d'altres que el fan amb la sonora. Els mots amb africada palatal sorda intervocàlica són sempre préstecs d'altres llengües (del castellà i del francès, sobretot, i alguns són acceptats normativament). Per tant, crec que en els casos en què es pronuncia en el plural l'africada sorda es pot argumentar més fàcilment que es tracta d'una pronúncia castellanitzant, però en els casos de pronúncia sonora l'argument del castellanisme perd força. La pronúncia [ú] també pot explicar-se com a resultat d'una evolució normal en català (és difícil de demostrar perquè l'ètim d'*estoig* no és gaire clar), paral·lela a l'evolució PÒDIU > [pútʃ], que s'explica pel tancament de la Ò en [ú] a causa de la [j] posterior: així \*STÚDIU hauria esdevingut [əstútʃ] i la [ú] s'explicaria per la [j] (com en el cas anterior).

Quant a *ploma* (pronunciat [plúmə] pels vuit informadors), no creien que es tracti d'un castellanisme. Almenys a la Plana de Vic no hem sentit mai [plóma] (excepte casos de parlants que en coneixen la grafia), sinó [plúma] (fins i tot pronunciat per persones molt grans i poc influenciades pel castellà). En textos medievals aquest mot apareix més freqüentment escrit amb *u* que amb *o*. A més, [plúma] és el resultat de l'evolució normal de l'ètim PLŪMA llatí. La pronúncia amb [ó] –que existeix a part del domini lingüístic– s'explica com un cas esporàdic d'evolució Ū > [ó] «per contacte amb una consonant labial següent»<sup>10</sup>. A partir d'un únic ètim, PLŪMA, hi degué haver dues evolucions, la normal amb [ú] (i en canvi, no acceptada per la normativa) i una altra amb [ó], a causa del contacte amb la [m].

10. A. M. BADIA, *Gramàtica històrica catalana*, Ed. Tres i Quatre, València, 1981, p. 155.

La [ú] de les formes rizotòniques del verb *omplir* (a l'enquesta vam obtenir sis resultats d'[ú] i només un d'[ó] i un de [ɔ]) podria explicar-se per la [i] que apareix en la majoria de formes del verb (com ocorre també a *sortir*, *cosir*... però no en altres, com *obrir*, per exemple). *Omplir* prové d'IMPLĒRE (ha esdevingut *emplir* en català occidental i constitueix l'evolució normal) que deuria creuar-se amb COMPLERE (que ha esdevingut *complir*, la qual cosa explica que a moltes zones *omplir* tingui formes incoatives, fenomen que no ocorre a la Plana).

Pel que fa al mot *engualdrop* (pronunciat [əŋgəldrúp], a la Plana) no sé quina seria la pronúncia esperada (amb [ó] o amb [ɔ]), ja que ni el DCVB ho aclareix (transcriu només la forma [əŋgəldrúpə]) ni tampoc no pot preveure's per l'etimologia (segons l'evolució esperada la vocal tònica hauria de ser [á] i no pas [ó], [ɔ] o [ú]). A la Plana, els parlants que coneixen aquest mot el pronuncien sempre amb [ú]. Es tracta d'un mot poc conegut actualment (dels vuit informadors només dos el coneixien) i encara menys usat (dels dos informadors que el coneixien, un no l'usava gaire perquè no en sabia el significat exacte). El verb del qual sens dubte deriva, *engualdropar* és totalment desconegut. Dos dels exemples literaris d'ús d'aquest verb al DCVB són del vigatà Martí Genís i Aguilar, però en tots dos casos es tracta del participi del verb i no d'una forma personal i apareix una vegada escrit amb *u* i una altra amb *o*: això pot demostrar que a principi de segle ja no s'usava aquest verb (si s'haguessin usat formes rizotòniques probablement no hi hagués hagut vacil·lacions en la grafia). Per tant, la [ú] d'*engualdrop* pot deure's a la [u], àtona, del participi a partir del qual s'ha format el mot. L'origen d'aquest mot és bastant obscur: el DCVB proposa que procedeix de l'italià «gualdrappa» i Coromines afegeix que aquest mot italià procedeix de \*WASDRAPPA, variant del llatí VASTRAPES, mot tardà d'origen oriental. Tanmateix encara queda sense explicar el canvi de vocal: d'«engualdrapar», que també existeix, a «engualdropar».

*Oncle* (provinent d'AVÜNCÜLU del llatí) és un mot poc usat, però conegut, a la Plana de Vic. S'utilitza més *tiet* (analògic amb *tieta*, diminutiu lexicalitzat). La pronúncia amb [ú] (a la nostra enquesta, cinc respostes) a la Plana només es produeix quan també es fa [u] final. Consegüentment, es poden sentir les pronúncies [únklu], [ónklu] i [ónkla] però no [únkla] (que, en canvi, sí que es diu a Girona). Segons això, es podria explicar la [ú] per assimilació a la [u] final (aquesta assimilació seria bastant anòmala ja que la vocal assimiladora seria l'àtona i l'assimilada, la tònica). Segurament aquesta [ú] és causada per influència del gironí (que fa [ú] sens dubte pel contacte amb el rossellonès).

Carme VILÀ I COMAJOAN  
C. Progrés, 33  
08570 TORELLÓ